

UN DOCUMENT INÈDIT DE JOAN MAIANS I SISCAR

INTRODUCCIÓ

La vida i l'obra dels germans Gregori (Oliva, 1699-València, 1781) i Joan Antoni Maians i Siscar (Oliva, 1718-València, 1801) ha atret sovint l'atenció dels estudiosos del segle il·lustrat des de perspectives molt heterogènies i sempre focalitzades en el germà gran. Una mostra recent i important d'aquest interès, la trobem en els treballs monogràfics d'Antoni Mestre. Biografia, publicacions i epistolari dels Maians —molt especialment de Gregori, al voltant del qual se situa, amb raó, com a figura satèl·lit la del seu germà menor i deixeble— han estat objecte d'estudi minuciós per bé que no exhaustiu. Hom ha assenyalat a bastament llur immersió en l'àmbit lingüístic i cultural espanyol i llur valoració esquivada del català, si més no des de les perspectives modernitzadores de la Il·lustració. De Morel-Fatio ençà, s'ha repetit que, com tots els valencians de llur generació, tan sols reivindicaven per a la nostra llengua el dret de viure *modestament* al costat de la llengua oficial.

No és fàcil de discutir aquesta tesi central. Ara bé: com a mínim hi ha el fet que, amb ells, els lligams amb el món intel·lectual del Principat s'activen, com ho palesen les sovintejades relacions epistolars amb Vega i Sentmenat, Finestres o d'altres noms vinculats amb l'Acadèmia de Bones Lletres o amb la Universitat de Cervera. Ho subratlla el P. Batllori quan diu que «amb els dos germans Maians sembla com si es trenqués el glaç de dos segles, en

els quals València i Catalunya s'havien quasi ignorat, cadascuna tancada dins la seva vida provinciana i intranscendent».¹

Tant aquesta actitud d'intercomunicació amb la intel·lectualitat catalana dins un marc de referència lingüístic unitari com, d'altra banda, la posició dels Maians entre un barroc decadent que rebutjaven, una il·lustració europea en l'àmbit de la qual es movien d'alguna manera —amb contactes amb figures com ara Muratori, Meerman o David Clemente— i, finalment, un interès per la història catalana i els seus documents que els acostava alhora a la tradició foralista i a l'esperit *in nuce* de la Renaixença, els fan, tot plegat, mereixedors d'una anàlisi detinguda. Per la nostra banda, ens limitarem ací a escorcollar un escrit inèdit de Joan Antoni Maians que consisteix en un recull miscel·lani de caràcter lexicogràfic.

El canonge Maians, juntament amb el seu germà Gregori, participà en el conreu de la lexicografia catalana, el qual pren cos en diverses iniciatives,² de caràcter modest en molts casos, però que forneixen mitjans per a l'estudi de la llengua antiga ensems que malden per mantenir viu el coneixement de la llengua catalana. Els Maians pertanyien a una família austriacista que va haver de traslladar-se a Barcelona quan les tropes borbòniques envaïren València, i que retornà a Oliva, el poble natal, el 1714, poc abans de la caiguda de Barcelona. Van viure de prop, per tant, la repressió consegüent i les conseqüències de l'abolició dels furs i de la promulgació del decret de Nova Planta i, tot i llur participació activa posterior en la il·lustració espanyola, van mantenir sempre contactes, com hem vist, amb intel·lectuals contemporanis catalans i també europeus. Al si d'una actitud foralista i d'atenció respectuosa envers la llengua pròpia,³ trobem en els Maians el gust per la parèmia i l'afecció a recollir-ne, tal com es manifesta en la correspondència epistolar o en escrits com el recull que ara mateix estudiem,

1. M. BATLLORI, *Galeria de personatges: De Benedetto Croce a Jaume Vicens* (Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1975), pàg. 6.

2. Vegeu G. COLON i A. J. SOBERANAS, *Panorama de la lexicografia catalana* (Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986), cap. 15.

3. Vegeu A. MESTRE, *Historia, fueros y actitudes políticas. Mayans y la historiografía del XVIII* (València, Publicacions de l'Ajuntament d'Oliva, 1970).

o en un altre, també de Joan Antoni, que es troba a l'arxiu de l'església del Patriarca.

DESCRIPCIÓ DEL RECURLL

Es tracta d'un manuscrit de vint-i-dos plecs, de quatre fulls cada un, escrits per ambdues cares, intítulat *Refranes y sentencias recogidos por el Canónigo Mayans*. Es troba a la Biblioteca Municipal de València, Fons Serrano Morales, 7.277-61. El document s'aproxima a un recull paremiològic miscellani en diverses llengües (llatí, català, castellà i, més escadusserament, italià). El llatí i el castellà són les llengües que predominen als primers plecs, però a mesura que avança el document hom troba un argument considerable de parèmies i lèxic catalans.

Des del punt de vista lexicogràfic, l'objectiu de l'autor és establir equivalències del sentit global de lexies complexes (proverbis, frases fetes, locucions) i també de lexies simples (mots) entre les diverses llengües. També intercala versos i cobles populars —ara sense equivalències— en castellà o en català. No hi manquen tampoc alguns comentaris aclaridors o de caire erudit (etimologies, citació d'autors, etc.). Pel que fa a la datació del text, degué ser escrit en la senectut de l'autor, devers els darrers anys del segle: a l'últim plec apareix, intercalat en el recull, un esborrany de carta adreçada a Don Miguel Lluç que duu la data de l'1 d'octubre de 1797.

El text no presenta cap estructura predeterminada. Es nota que és un primer esbós o un quadern de notes, sovint amb reiteracions, d'allò que hauria pogut esdevenir un compendi de paremiologia comparada. L'autor apunta l'entrada bé en llatí per posar tot seguit l'equivalent en castellà i després en català, bé en català, bé en castellà amb equivalències o sense, etc. Les combinacions són diverses, amb afegits intercalats posteriorment segons sembla pel color de la tinta o el gruix de les grafies, i amb espais disposats per a continuar les sèries a mesura que l'autor trobés els equivalents. Heus-ne ací una breu mostra:

Banco de San Jorge — Compañía de S. Jorge = Taula de València =
 El que bien vive, muere bien = qualis viva fruis iva = Qui fa bona
 vida fa bona mort =
 Trencament de cap = Quebradero de cabeza —
 Qui té bon vehí, té bon matí = Vale más un vecino cerca que un
 hermano lejos =
 Cierzo penetrador = Tramuntana fina =
 Engairar = Enganchar =
 Més quiet que una bassa de oli = Oleo tranquillion =
 Che un bell morire tutta la vita honora =
 Garrit, Garridell. Garrido, Garridillo.
 Cà — canèt = Gos — gosset = perro — perrito =
 Brou, brouet = caldo, caldito.
 Vell caduch, que perd lo seny = Velledar.

Sobre l'ordre en què apareixen les entrades, cal dir que no és alfabètic ni tampoc temàtic. Sembla que l'autor escrivia a mesura que ho recordava o ho transportava d'apuntacions que devia fer en moments puntuals. En moltes ocasions hi té un paper important l'associació de mots, d'estructures o de sentit. Vegem-ho amb alguns exemples correlatius:

Quan la Canelera (Purificación) plora, el hivern es fóra; i si es dins
 ja ve l'estiu =
 Salomó — Candelero de molts braços o branques.
 Branca, brancam — braç d'arbre.

A bona porta magafàt la fam =
 A buen bocado buen grito = Nunca mucho costó poco =
 A bon entenedor poques paraules = Sapienti pauca = Dictum sapien-
 ti sat est =
 A bon sant tencomanes = Lupo ovem comitis.

Peritis in Aute creendum = Deixa fer el mestre, per ase que sia =
 Quien las sabe las tanye = Qui sap la terra, la crema =
 Què sap el gat de fer culleres.

Quant a la variació de parèmies, abunden sense cap mena de dubte els refranys, encara que les frases fetes, les locucions i els mots derivats també gaudeixen d'una bona representació. En alguns casos, hom troba fórmules codificades del llenguatge jurídic-administratiu, com ara:

Ara sapiats, que se os notifica i fa saber =
 Ahora sabed & c.
 Avets de fer — Aveis de hacer

Altres vegades hi ha citacions de frases d'autor, sentències breus que en terminologia específica anomenaríem *apotegmes*. Entre aquestes frases, les més nombroses són les atribuïdes a Gregori Maians:

Decia D. Greg^o Mayáns que solamente tenia miedo a dos: a Dios por bueno, y a sí mismo por ser malo.
 En el mundo no se vive por sustituto
 No s'ha de governar a la Turca = Estos dos dichos decia freqüentement D. Gregorio Mayáns.⁴
 No se ha de hacer caso de los males pequeños, decia Sta. Teresa.

En alguns casos, l'autor descriu i situa el context per fer entendre el missatge. En veurem dos exemples:

Estos animals de banyes
 no saben sino seguir,
 més nosaltres discurrir,
 per los alts de les muntanyes.

El recopilador contextualitza els versos tot explicant que al·ludien a fra Domingo Banyes, cèlebre dominicà, i que aparegueren amb uns bous pintats a terra i uns cérvols als cims.

4. Joan A. Maians se'ns presenta com un bon observador lingüístic, sempre a l'aguait de la frase feta, i molt especialment de les recollides en boca del seu germà Gregori, tan admirat per ell. En lletra a Vega i Sentmenat (València, 12-VIII-1783, Biblioteca Municipal de València, Fons Serrano Morales, 7.276-60) explica com el seu germà havia conservat sempre l'ús oral de la llengua pròpia i cita, per confirmar-ho, les paraules que pronuncià, quan es va sentir malalt de mort, tot adreçant-se a un amic seu: «Cuidem vosté de Juan Antoni»; en carta a Tomàs Ferrer (València, 16-III-1782, Biblioteca Municipal de València, Fons Serrano Morales, 7.276-56) conta que poc abans de la mort havia exclamat literalment: «Anem a obehir a Déu» (citat per A. MESTRE, *op. cit.*, pàg. 274). Al mateix lligall on es troba el recull objecte d'aquest treball, en un esborrany d'índex de barons il·lustres, refereix Joan Antoni aquesta darrera frase, en català també, quan relata anècdotes de la mort exemplar del germà.

En el segon exemple que citarem, Maians explica que en el regnat de Felip IV va eixir un pasquí a Andalusia, amb una dona ajaguda a terra i amb uns grans pits, que deia:

Anda-Lucia

No puedo, porque estoi mui cargada de *pechos*.
Pues *levantate*.

No cal dir que hom explota el doble significat de l'homònim *pecho*: "part del cos" i "tribut", ensems que és coherent amb la doble lectura de l'expressió «pues levantate». És paradigmàtica la modernitat textual publicitària d'aquest eslògan polític divuitè, recollit i descrit per Joan A. Maians, fet que demostra el seu interès i la seva curiositat pel llenguatge.

És ben remarcable l'esforç maiansià per defugir traduccions literals i per situar el sentit dels mots o parèmies de cada llengua en el seu punt just. Alguns exemples poden servir-nos d'illustració:

No y ha marçapà sense una atmela amarga = No ai hermosura sin pero
Oliva morruda = oliva cornicabra
Cavalgar a cavallo = anar a cavall
Cópula — cimborio = Mitja taronja
Aquí de los nuestros = Vixca la terra
Ignoran donde les duele el zapato = Cada hu sap ahon li fa mal la sabata
Sí, por sí; no, por no = El pa, pa; el vi, vi
Envilecese la alabanza en propia boca = Alabat ruch que a vendre et duc
Tomarse de orín, Ramirez p. 133 = prendres de rovell, rovellarse
Botifarra de budell cular = morcilla de la tripa cagalar

O bé aquest cas, on «Pirigau» pot ser una deformació popular de «Paraguai»: terra de Pirigau = Xauxa = es una Babia = al fin todo cansa.

SOBRE ELS ASPECTES TEMÀTICS

La temàtica paremiològica del document —dins el to de conservadorisme propi d'aquest saber tradicional— és força variada, però crida l'atenció l'abundància de refranys de caràcter desimbolt, anticlerical i d'aspectes comuns de la vida quotidiana, a més de la misogínia i la preocupació per la vellesa.⁵ No és gens estrany trobar al manuscrit maiansià refranys populars i de caire escatològic o picaresc, amb al·lusions velades al sexe. En veurem una petita mostra: aigua corrent, merda no sent (l'hem sentit actualment a la comarca de la Ribera); les dones sols han de parlar quan la gallina pixa (refrany poc o no gens recollit); té el parlar d'or i el fer de merda (també, com l'anterior, poc recollit); figa i mossa d'hostal palpant es madura (molt comú en el nostre patrimoni proverbial); home xiquet, home de pet (també molt comú); compare Atmella, vós dormiu i el cul vetla (poc o gens conegut); lo que penja pot caure (poc recollit); més vullch ase quem porte que cavall quem derroque (poc recollit).⁶

N'hi ha d'altres que representen metàfores de la vida quotidiana.

5. Una classificació temàtica sistemàtica dels refranys, la trobareu a: M. CONCA, *Els refranys catalans* (València, Tres i Quatre, Col·lecció «L'Estel», 1989).

6. Els refranys reportats per Maians apareixen sovint en altres reculls de l'època, i del segle anterior, com ara els *Quatre cents aforismes catalans* de Carles Amat (1636), el *Tractat de Adages y refranys valencians, y pràctica pera escriure ab perfecció la Llengua Valenciana* de Carles Ros i la *Rondalla de rondalles* de Lluís Galiana. Així, per exemple: home xiquet, home de pet (Galiana); qui té cuchs, que pele fulla (Ros, Galiana); qui té dinés té tot adreç, i la filla del Rei sí la volgués (Ros, Galiana); per xic pilar, no cau la casa (Ros, Galiana); diu lo bisbe de Comenge el que no treballa que no menge (Amat i Ros, amb alguna variant); gent de ahuc, campana de fusta (Ros); caldera vella, bony o forat (Ros: caldera vella, o terrat, no està sens bony, o forat; Amat reporta també aquesta variant); cada oller alaba ses olles (Ros: cada oller alaba ses olles, y mes qui les te foradades); ahon anirà el bou que no llaure (Ros); més val ser cap de sardina que cua de pagell (Amat: mes val ser cap de lluç que no cua de abestruz); qui en la joventut no treballa a la vellesa dorm en la palla (Amat: Lo jove que no treballa quan és vell dorm a la palla); gat mauador, nunca bon caçador (Ros: gat nyaulador, jamás con caçador); a Nadal els fochs i a Pasqua els jochs (Ros: a Pasqua els fochs i a Nadal los jochs); mare piadosa cria filla merdosa (Ros: Mare piadosa cria filla melindrosa).

na: primer és la camisa que el gipó; en fregir ho veuràs, paella; peix o granota, al cabàs; en bodes i festes mal els va a les bèsties; guilindon, guilindaina, tabalet i dolçaina; mira el guix i veuràs de ahon ix; en aplegar al forat mitja guantà; la primera (muller) mirall (spill) i la segona (muller) fregall; un pagès entre dos advocats és un pagell entre dos gats; fem bé, i no feu mal, i altre sermó nons val; no hi ha mes cera ni més tots sants; el temps madura les nesples.

L'anticlericalisme —i més exactament l'animadversió envers el clero regular —és nota freqüent al recull. Cal recordar que els Maïans es manifestaren clarament en oposició als privilegis clericals, sobretot al monopoli cultural que els ordes religiosos exercien en benefici propi.⁷ Alguns refranys d'aquesta temàtica són: qui de canyes fa flahutes / i de frares fa cabal, / un barret i al spital; más vale buelta de llave que conciencia de fraile; el fraile nunca perdona; frare es frau, frau engany, engany mentira, mal aja qui de frares fia; els frares són com los bous, que a la entrada o a la eixida es caguen.

No hi manquen tampoc els trets misògins tradicionals: muller de la terra, vocí del vehí; a dona afaitada, girali la cara; la muger, i la gallina hasta la casa de la vecina; la muger i la gallina por andar se pierden aïna. Ni l'allusió recurrent a l'edat, bé en els versos d'Ausiàs que transcriu com a dita sense referència d'autor —la velledat en valencians mal prova / e no se jo com faça obra nova—,

7. La rivalitat entre frares i capellans no era pas qüestió nova. A tall d'exemple, podríem citar les nombroses referències que trobem, gairebé dos segles abans, al *Dietari* de Pere Joan Porcar. Heus-ne ací una, relacionada amb les controvèrsies hagudes a la València de la primeria del XVII sobre la canonització de mossèn Francès Jeroni Simó: «I en estos dies los frares Predicadors i de Sant Francés i també los de Sant Agostí, mugueren gran avalot i brogit contra el dit sant Francés Jeroni Simó dient i fent contra aquell coses indignes de religiosos: però basta ser frares per a tindre butla; feren grans insults i atreviments, de què la ciutat i los més prohòmens se n'han sentit molt (708: 23-VII-1612; PERE JOAN PORCAR, *Dietari, 1589-1628* (*Antologia*), ed. de FERRAN GARCIA (València, Institució Alfons el Magnànim, 1983, pàg. 91). L'actitud anticlerical dels Maïans té, a més, relació amb altres fenòmens com ara la influència del corrent jansenista (vegeu A. MESTRE, *op. cit.*, pàgs. 370-374).

bé en parèmies de circulació general —caldera vella, bony o forat—, bé en refranys indirectament relacionats amb el tema —qui donació en vida faça, que li rompen el cap en aquesta masa.

Hom hi pot trobar, també, algunes parèmies de les anomenades per Sanchis Guarnier *dites tòpiques*.⁸ Per exemple: En Nules beu i no atures (Sanchis Guarnier la recull com «En Nules beu i no t'atures», tot especificant que és dita de carreters per infondre desconfiança als vianants).⁹ Al manuscrit en trobem d'altres: El bando d'Alcoi: cada cabró que s'arregle com puga; Beniganim té gran orgull per un poc de vi que cull; ¹⁰ digau gentils-homes / digau cavallers, / de Silla a València / qui corria més? La coneguda parèmia: Quan el mal ve d'Almansa a tots alcança, és recollida per Maians en una variant que no havíem trobat documentada fins ara: Quant y ha foch en Almansa, a tots alcança.

CURIOSITAT FILOLÒGICA I ACTITUD SOCIOLINGÜÍSTICA

Maians no deixa de consignar al seu recull curiositats lingüístiques de tota mena. A més dels refranys i locucions, jocs de paraules o fins i tot oracions i cançonetes en algun cas, sovint fa també digressions de caire filològic, com ara anotacions etimològiques (origen d'alguns noms propis), dialectològiques o comparatistes (català, castellà, llatí, francès, italià, àrab). Vet aquí uns pocs exemples:

8. M. SANCHIS GUARNIER (1963), *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, 4 vols. (València, Tres i Quatre, 1982). S'hi presenta un estudi, al primer volum, de les expressions lingüístiques del folklore geogràfic. Aquestes expressions variades, que no sempre són parèmies, són precisades terminològicament per l'autor i anomenades «dites tòpiques». Sanchis en proporciona un recull exhaustiu pel que fa al País Valencià.

9. *Ibid.*, vol. 2, pàg. 183.

10. Aquesta dita tòpica s'aplica avui també, en termes semblants, a molts altres pobles: Beneixama, molt d'orgull per una bóta de vi que cull; Benimarfull té molt d'orgull per un poc d'oli que cull; el Pinell té molt d'orgull per un poc d'oli que cull; Xàtiva té molt d'orgull per una ceba que cull.

Aidar — aider — Menagio señala origen aràbigu
 Tarquim, en àrabe, taim, cieno
 Panteixar = respirar con dificultat o pena, panteler, palabra anti-
 gua francesa, significa esto mismo
 Aclapit, clapier en francès es el cau dels conills
 Born, por plaza o mercado, o es voz mallorquina
 Bodegó = en Sevilla Gula = en Madrid Escado
Guineu en el Palacio de Oliva es un calabozo, o calabugu, *Guineu* es
 rabosa, o zorra: Llamase también *Guilla*, i de aï *Guillot*, como si se
 digesse rabosòt = zorra
 La x en Valenciano, i en Mallorquín, se pronunciava Eix, i de aï viene
 escribir Xativa, Eixativa, Xerica, Exerica, Xabea, Eixabea, Xumilla,
 Eixumilla, Jumilla

Ara bé, la dèria principal de l'autor és l'establiment de sèries sinonímiques entre lexies complexes en diverses llengües. Aquestes equivalències confronten sovint expressions castellanés i catalanes, amb una funcionalitat que seria interessant d'esbrinar. A més de l'afecció filològica, que donem per descomptada, i de l'afany per ressenyar rigorosament les formes pròpies de cada llengua sense hibridismes entorpidors, hi subjau segurament una certa intenció didàctica, principalment pel que fa a la correcció idiomàtica en l'ús de l'espanyol. Diríem que Maians pensa molt sovint en un receptor d'origen catalanoparlant que hauria de ser «elevat» a la categoria de castellanoparlant correcte.¹¹ Amb altres paraules: el que es proposa principalment, segons sembla, és l'ensinistrament en la llengua espanyola, utilitzant didàcticament com a plataforma de base la subcultura lingüística del destinatari. Això li fa insistir en els fets diferencials de les llengües en contacte i buscar sistemàti-

11. La postura de Gregori Maians pel que fa a l'ensenyament és d'acceptar la utilitat del català com a instrument pedagògic esporàdic i ancillar, com a pas cap a la instrucció en el castellà i, en un darrer terme ideal, al llatí com a llengua de cultura internacional. Quant als monuments literaris en català, recomanava l'interès de la seua reimpressió en la llengua original, com explica en carta a Jaume Barcalli el 1779. Un altre motiu per a la conservació de la llengua (anomenada per Maians valenciana, llemosina o catalana) és la utilitat que aquesta té *encara* «por razón de las leyes», és a dir, de la documentació legal, segons comenta en carta a Burriel del 1761. Per a aquestes referències, vegeu A. MESTRE, *op. cit.*, *passim*.

cament les expressions castellanes més genuïnes i cultes, tot defugint el calc semàntic. Registra, així, equivalències *globals* de refranys, frases fetes i locucions amb valor significatiu semblant, parant esment no pas en el sentit de cada un dels vocables que componen aquests idiomatismes, sinó al sentit del conjunt. Vegem-ne alguns exemples:

Estaca de sep = rodrigón de vid
 De l'endret i del revés = de la haz i del envés = de cara i de spatles
 Traer muceta = portar muceta
 Qui ens va darrere = quien va tras nosotros
 Xapigar el raïm = hollar la uva
 Qui molt streny poc apreta = quien mucho quiere apretar junto lo pierde todo
 Caldera vella, bony o forat = a la vegez, aladares de pez = ipsa senectus morbus

Aquesta dèria per la correcció idiomàtica en castellà s'explicita a vegades:

Pinyol, cuesco — no hueso como dicen algunos
 Azúcar es femenino

És una dèria que el duu en ocasions a la referència llatina, a l'encarcament en l'expressió castellana proposada o a la frontera de la ultracorrecció, com ara quan dóna com a equivalència de «trasplantar les cols» l'expressió «transponer las coles». No hi ha dubte que aquesta pràctica respon a una actitud diglòssica que tendeix a purificar la llengua de prestigi, a descontaminar-la de catalanismes. La tendència a la hipercorrecció en el castellà implica un intent de neutralitzar la interferència del català en la llengua alta de cultura. Com puntualitza Lluís Payrató, «la ultracorrecció respon efectivament a una estratègia del parlant, que s'esforça per evitar una forma *indesitjable* o que creu inadequada en unes determinades circumstàncies: normalment perquè creu senzillament que és pròpia d'una altra llengua (i que en resultaria, doncs, una inter-

ferència respecte a la llengua que està utilitzant)».¹² És tot just el grau d'asimetria en aquest mecanisme, la seua relativa unidireccionalitat, el que comporta indicis de concepció diglòssica.

Tot amb tot, l'escrupolositat erudita de l'autor li ha fet consignar moltes expressions genuïnes catalanes. L'actitud filologista de J. A. Maians —digna del seu temps— li ha dictat respecte i atenció envers la llengua nadiua, com un altre factor, si més no, de la riquesa de manifestacions plurals del llenguatge que tant atreïa els comparatistes de l'època.

El seu origen foralista li fa mantenir, d'altra banda, l'interès històric pel català, per la llengua de molts monuments literaris i documents històrics i legals que calia no oblidar. Gregori Maians, el germà gran, havia insistit a bastament en aquesta importància de la llengua antiga. No ens trobem, doncs, lluny de l'ambient en què apareixeria, unes dècades més tard, la Renaixença, però sense ultrapassar encara el marc de la nostàlgia foralista.

En qualsevol cas, la tasca recopiladora, encuriosida, de Joan Antoni Maians en aquest recull ens resulta avui útil pels coneixements lingüístics aportats, per la conservació —i comentari— de vocables, locucions i dites que consigna al seu treball i que, en molts casos, són especificitats idiomàtiques que han sofert posteriorment un procés d'oblit o de deturpació. Al capdavant, l'idiotisme, el gir lèxic que no accepta traducció literal, és el moll de l'os de l'idioma, com saben bé els estudiosos del tema.¹³ Maians —amb

12. LL. PAYRATÓ, *La interferència lingüística. Comentaris i exemples català-castellà* (Barcelona, Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985), pàg. 32.

13. Vegeu, per exemple, el treball recent de G. LAKOFF i M. JOHNSON, *Metàforas de la vida cotidiana* (Madrid, Cátedra, 1986), en una línia de desenvolupament, pel que fa als idiotismes, de les hipòtesis basades en el pensament d'E. Sapir i de B. Whorf. Vegeu també V. SALVADOR, *La metàfora nostra de cada dia*, dins la revista «Límits», 6 (en premsa). Tot això no vol dir, però, que els refranys en concret siguin expressions representatives de l'estat de la llengua col·loquial en una època determinada, ans al contrari, sovint presenten arcaïsmes conservats o fins i tot estratègies constructives típicament literàries. Aquesta qüestió queda plantejada per F. LÁZARO CARRETER al seu paper *La lengua de los refranes: ¿espontaneidad o artificio?*, ara inclòs als seus *Estudios de lingüística* (Barcelona, Crítica, 1980), pàgs. 219-232.

totes les innegables limitacions de la seua època i de la seua ideologia sociolingüística— manté, si més no, l'atenció respectuosa envers aquests fets diferencials, que permeten establir els ponts de la traductibilitat entre estructures tan genuïnes com són, per exemple, aquestes: Aquí de los nuestros = vixca la terra.

MARIA CONCA - VICENT SALVADOR

